
El procés d'abandonament dels camps de conreu al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac

**Jordi Nadal Tersa
Manuel de Miró Orell**

*Laboratori de Geografia Física
Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona*

La comunicació que es presenta sota el títol El procés d'abandonament dels camps de conreu al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac forma part del treball que està desenvolupant l'àrea de Geografia Física del departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona, en relació amb la problemàtica ambiental i paisatgística de l'abandonament dels camps de conreu.

Dins del projecte de recerca Anàlisi del territori i desenvolupament sostingut en les àrees de muntanya, aquest grup de recerca ha efectuat estudis sobre l'abandonament del territori a diverses zones de muntanya, intentant trobar quins són els factors que resulten determinants en l'evolució d'aquest.

Cada cop són més les terres que deixen de ser conreades, per passar a ser la base de formacions boscoses secundàries, matollars o simplement superfícies nues de vegetació exposades als efectes de l'erosió. Cal veure, doncs, quins efectes té aquest canvi d'ús sobre el sòl, entès, aquest, com a recurs potencial per a l'home. El pagès durant centenars d'anys, o encara mil·lennis, ha adobat i despedregat les terres, ha afeixat els vessants, ha construït canals de rec i de desguàs, etc., tot per millorar-ne la fertilitat i per tant la capacitat de producció, però un cop aquestes terres deixen de ser explotades els factors ambientals actuen, tornant-les en part al seu estadi original.

Extensió històrica dels conreus al Parc

La imatge que presenten actualment el massís de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac és, possiblement, la menys antropitzada de tot el mil·lenni. Molts dels boscos que omplen aquestes muntanyes semblen haver ocupat el territori des de temps immemorials, però en realitat no ha estat així. A qualsevol dels molts racons feréstecs i inhòspits d'aquestes muntanyes, hi trobarem un topònim, una antiga feixa o unes runes que delaten la presència de l'home en temps històrics. Entre molts d'altres noms, es poden citar a tall d'exemple el torrent de la Balma de la Calç, la carena de l'Era dels Enrics, la Vinya de la Pastora o el ma-teix coll d'Eres.

Segons els historiadors, tant a l'edat mitjana com a l'edat moderna, aquestes terres van ser conreades i pasturades. Els boscos van ser explotats per tallar llenya, fer carbó vegetal, recollir fruits, plantes aromàtiques i medicinals, etc. Així doncs, la presència actual de l'home, malgrat les seves infraestructures (com ara els nuclis de població, les línies elèctriques, les xarxes viàries, les activitats de lleure o altres), no té una dimensió comparable amb l'explotació que va exercir sobre aquest territori en el passat.

Cartografia dels camps de conreu

La cartografia de base utilitzada per situar els camps de conreu abandonats ha estat els ortofotomapes a escala 1:5.000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, sobre els quals s'ha treballat amb un paper polièster on s'han dibuixat els polígons que conformen aquests camps. La localització d'aquests camps i el seu gradual abandonament ha estat possible gràcies a l'explotació de la fotografia aèria. L'elaboració dels mapes *Evolució de l'espai conreat* s'ha dut a terme digitalitzant amb Autocad els polígons dibuixats en els ortofotomapes a partir de la seva detecció amb la visió estereoscòpica de les fotografies aèries.

La data de 1956 no ha estat escollida a l'atzar, correspon a la primera sèrie de fotografies aèries que cobreixen l'àrea d'estudi, i que es coneix com a *vol americà*. Abans d'aquest any no es pot determinar amb exactitud l'edat d'abandonament dels camps de conreu. Per aquest motiu la primera categoria de camps abandonats que s'ha pogut determinar és la dels *abandonats abans de 1956*. És cert que es poden utilitzar altres mètodes per determinar de forma més acurada la utilització agrícola del territori en temps anteriors, com són el cadastre, la consulta de fonts històriques i, fins i tot, el contacte directe amb persones de l'àrea. Aquests mètodes, però, són molt costosos en temps i són més adequats per realitzar estudis de caire històric.

S'ha procurat fer una anàlisi de l'abandonament del territori per dècades, partint de la data inicial de 1956, però els anys en els quals s'han efectuat fotografies aèries no hi coincideixen exactament. Les sèries de fotografies aèries no tenen, totes, la mateixa escala, ja que aquesta varia d'1:20.000 a 1:40.000, tot i que la utilització de la visió estereoscòpica augmentada apropa bastant aquestes escales a la d'1:5.000 dels ortofotomapes, permetent una transposició d'informació bastant fiable. L'error intrínsec que comporta la manualitat del procés es pot negligir, perquè no és significatiu en el total de la superfície de cadascun dels polígons. Tot i això el treball de camp ha servit per

delimitar els polígons que presentaven dubtes en la delimitació del perímetre, tasca que ha estat especialment necessària per dibuixar l'abandonament anterior a 1956.

Utilitzant el mapa topogràfic com a base, s'hi ha sobreposat la cartografia generada dels camps de conreu abandonats i actius. Aquests camps s'han detectat a través de la fotografia aèria i del treball de camp i s'ha traspassat posteriorment la informació a ortofotomapes 1:5.000, tal i com s'ha explicat. Així doncs, malgrat que la presentació cartogràfica sigui a escala 1:75.000, el treball de base s'ha realitzat a escala 1:5.000. Aquest canvi en l'escala de presentació és per motius pràctics, ja que els polígons dels camps de conreu són perfectament visibles a l'escala en què es presenten i, d'aquesta manera, s'evita una col·lecció inacabable de mapes que queden reduïts a un full DIN-A4.

El procés de contracció de l'espai conreat

Malgrat que, tal i com hem dit, aquestes terres han sofert una important pressió antròpica al llarg de la història, a l'igual que la major part del país, la combinació d'un relleu molt accidentat i uns sòls magres circumscriu les zones fèrtils als fons de vall i a certes planes de l'extraradi del Parc.

Els conreus se situen seguint els eixos de la riera de les Nespres, al nord; el riu Ripoll i el torrent de la Vall d'Horta, a l'est; la riera de Santa Creu, la riera de Matarrodona i la riera de Rellinars, a l'oest, i la riera de les Arenes, al sud.

La superfície de conreu ha minvat constantment des de l'inici d'aquest seguiment, tot i que no ho ha fet de forma progressiva. Tal i com mostra la taula, agafant la superfície conreada abans de 1956 com el valor 100, s'observa un punt d'inflexió a principi de la dècada del setanta.

Extensió dels conreus al Parc.

Any d'observació	Superfície total conreada (ha)	Percentatge sobre el total de conreu
Anterior a 1956	490,90	100,00
1956	331,77	67,58
1972	117,95	24,03
1986	104,16	21,22
1994	96,93	19,75

A final dels anys cinquanta ja s'havia abandonat el 32 % de la superfície de conreu. Aquest fet demostra clarament la marginalitat de la major part de l'agricultura del Parc, ja que en aquells moments encara no s'havia produït el *boom* industrial de l'estat i per tant el flux migratori cap a Barcelona i rodalies era incipient. En aquest moment resten abandonats gran part dels camps situats a la zona nord-occidental: el Putget, Puigdoure, la Matarrodona i el Farell. També es comencen a abandonar els camps més pobres del puig de la Bauma i la Vila, al voltant de Mura. A l'Obac també hi ha una part molt important de superfície sense conrear, a l'igual que a Can Robert i Can Pobla, a les estribacions de la Mola. El vessant oriental del Parc és el que resta més actiu, destacant sols una àrea abandonada a la zona del Dalmau. La localització geogràfica de les zones abandonades obeeix a dos fets: per un costat, l'evident po-

bresa agrícola de les zones esmentades i, per un altre costat, l'aïllament, tant en temps com en distància. Aquest dos fets conflueixen especialment en gran part de la serra de l'Obac, que de fet és la zona més abandonada en aquesta primera fase. Tot i això el Parc té zones molt més aspres per al conreu, com pot ser tota la zona central (tant el vessant oest de la serra de l'Obac, com l'est de la serra de Sant Llorenç), però aquestes ja no han estat explotades recentment, i s'han dedicat sols al carboneig, l'artigatge i en part a la vinya.

El gran procés d'abandonament es donarà durant la dècada dels anys seixanta. El 1972 sols resta actiu el 24,03% de la superfície anterior a 1956. És a dir, que tres quartes parts dels conreus contemporanis s'han abandonat en poc més de quinze anys. Les zones que ja havien iniciat el procés d'abandonament la dècada anterior, ara resten quasi totalment improductives, afegint-s'hi la majoria dels conreus del poble de Mura i iniciant-se el procés als vessants més pobres de la Vall d'Horta. En aquesta etapa la proximitat als nuclis de població ja no és garantia per continuar explotant el territori, ja que l'oferta industrial del Barcelonès i de les planes del Vallès i del Bages és suficient per produir un èxode en la població rural.

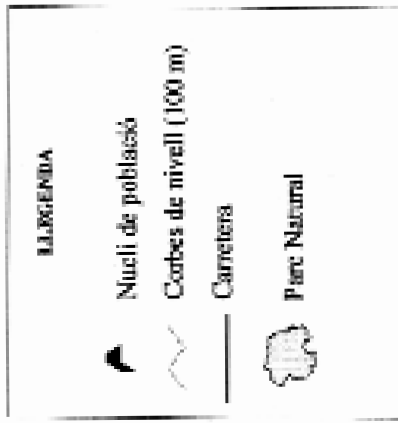
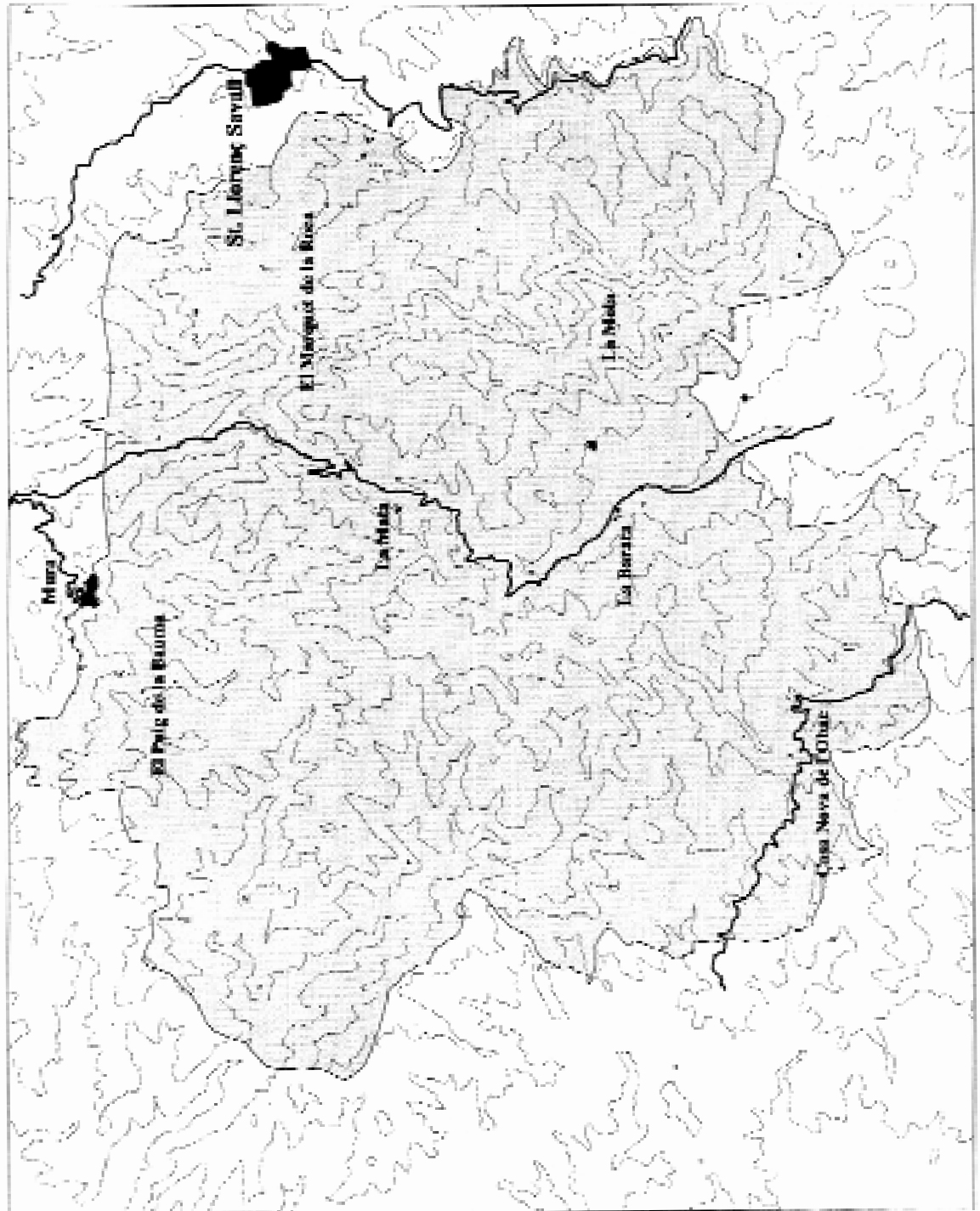
A partir dels setanta la superfície abandonada continua augmentant, però a un ritme molt més lent. De fet, pràcticament no queden explotacions actives. Sols hi ha una certa activitat a la Barata, el Dalmau i el Davi, el puig de la Bauma i a la Vall d'Horta. L'activitat que es desenvolupa en aquests llocs és de baixa intensitat, i es limita als sembrats, que moltes vegades persegueixen més una finalitat de manteniment de la propietat que la pròpiament productiva.

Tot i que la superfície agrícola que resta és molt reduïda, aquesta continuarà decreixent fins pràcticament desaparèixer, si les condicions socials no canvien. La major part del treball agrícola, com s'ha esmentat, el duen a terme persones grans amb la finalitat de mantenir la propietat i obtenir-ne uns mínims rendiments que es destinen al consum familiar, per la qual cosa el relleu generacional és improbable i les terres estan destinades al seu complet abandonament.

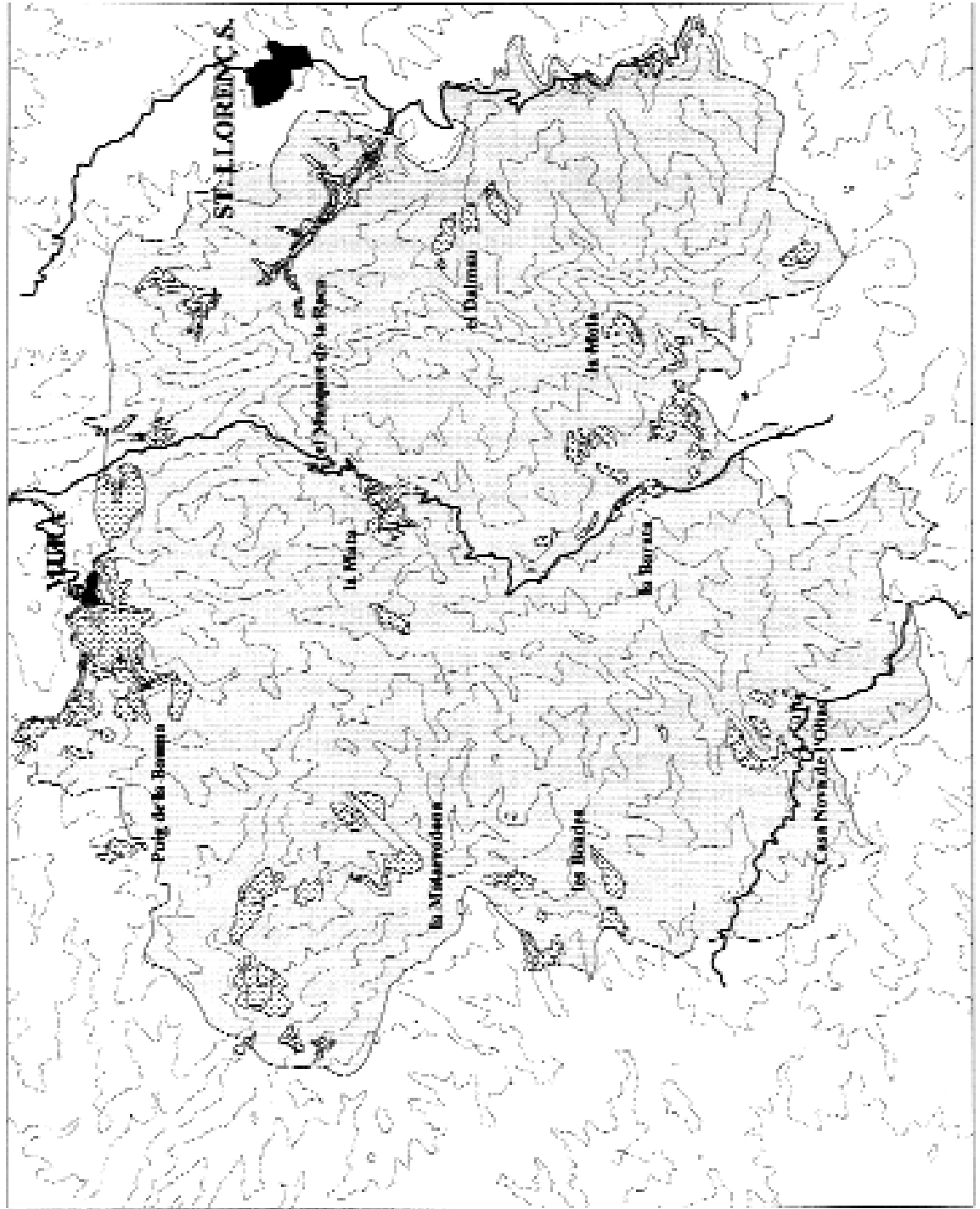
Bibliografia

- Ferrando, A. (1985): «Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac, entorn natural i conreus a l'Edat Mitjana (segles x-xv)». *El medi natural del Vallès*, I: 33-37.
- Mateu, R.; Pintó, J. (1992): «Aproximació a l'evolució del paisatge en un sector de la serra de l'Obac en els darrers 130 anys», *El medi natural del Vallès*, III. Sabadell: Centre Vallesà d'Estudis dels Ecosistemes Mediterranis; 49-58.
- Nadal, J. (1997): «Efectes de l'abandonament dels camps de conreu en els sòls del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac». Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, memòria de recerca.
- Pintó, J. (1991): «Els boscos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac». *Notes de Geografia Física*, 20-21: 147-156.
- Pintó, J.; Panareda, J. (1995): *Mapa de vegetació de Sant Llorenç del Munt*. Terrassa: Editorial Aster.

Mapa 1. Base topogràfica.

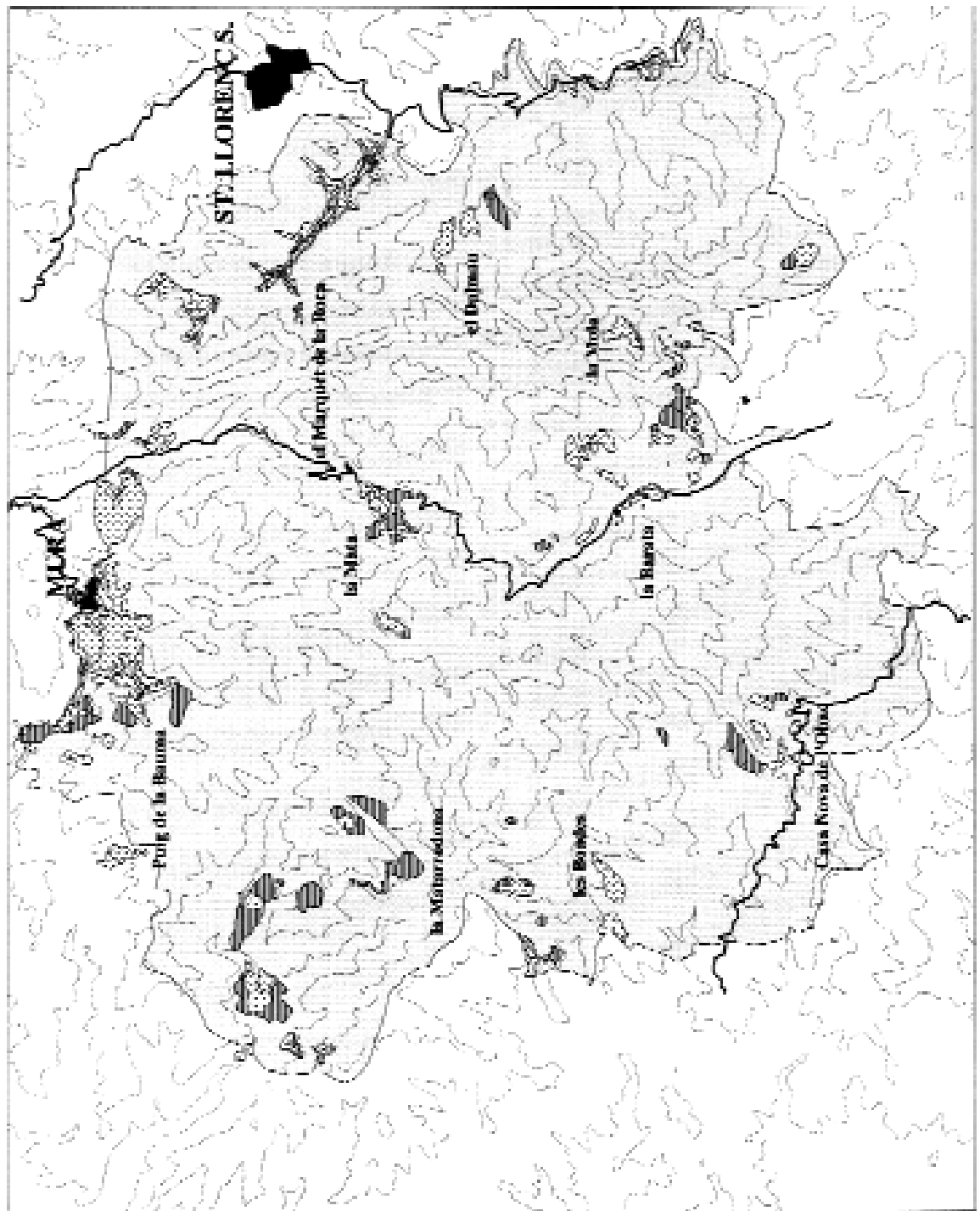

Mapa 2. Situació anterior a 1956 (= 490,9 ha).

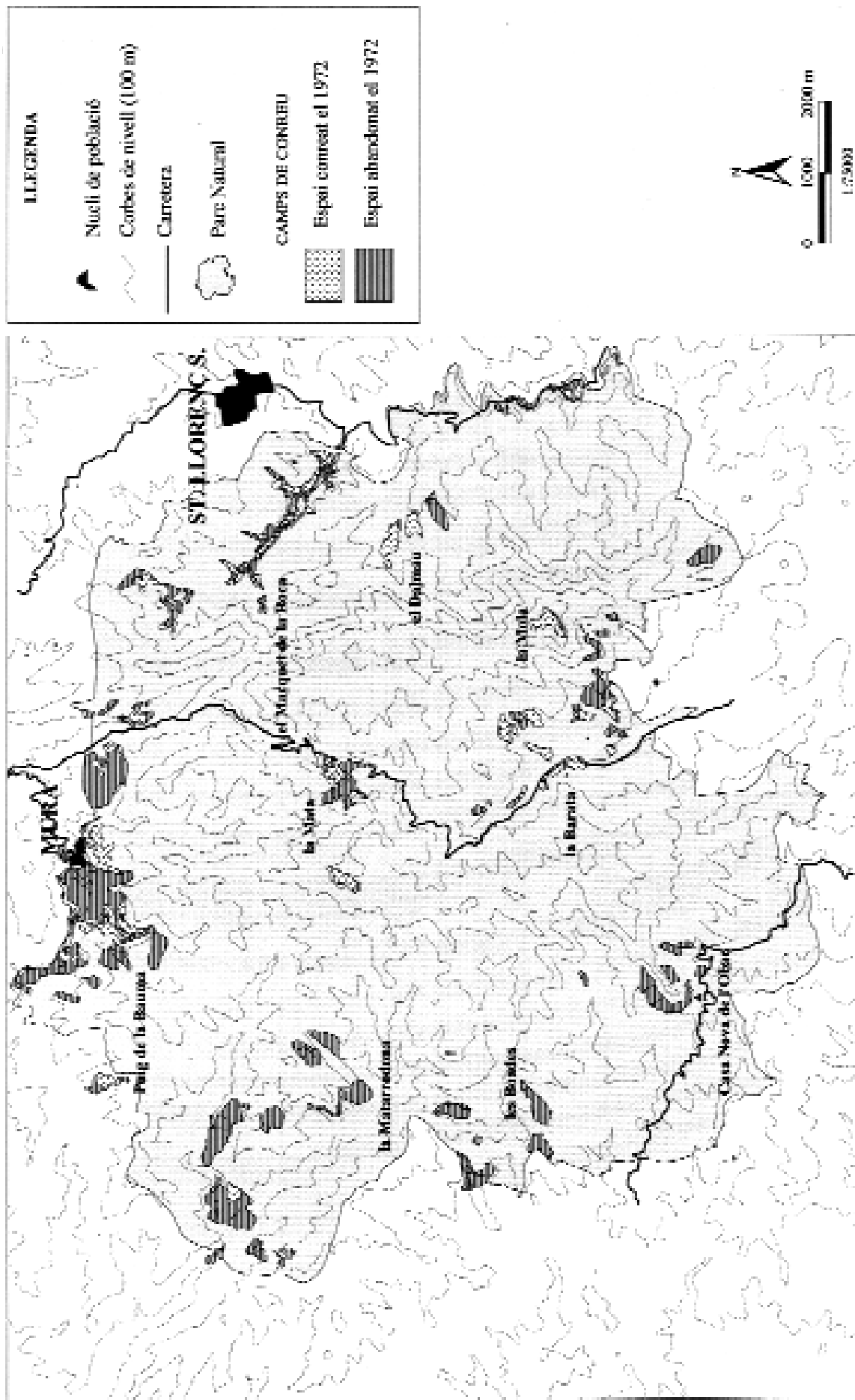
Font: Elaboració pròpia

Mapa 3. Situació el 1956 (= 331,77 ha).

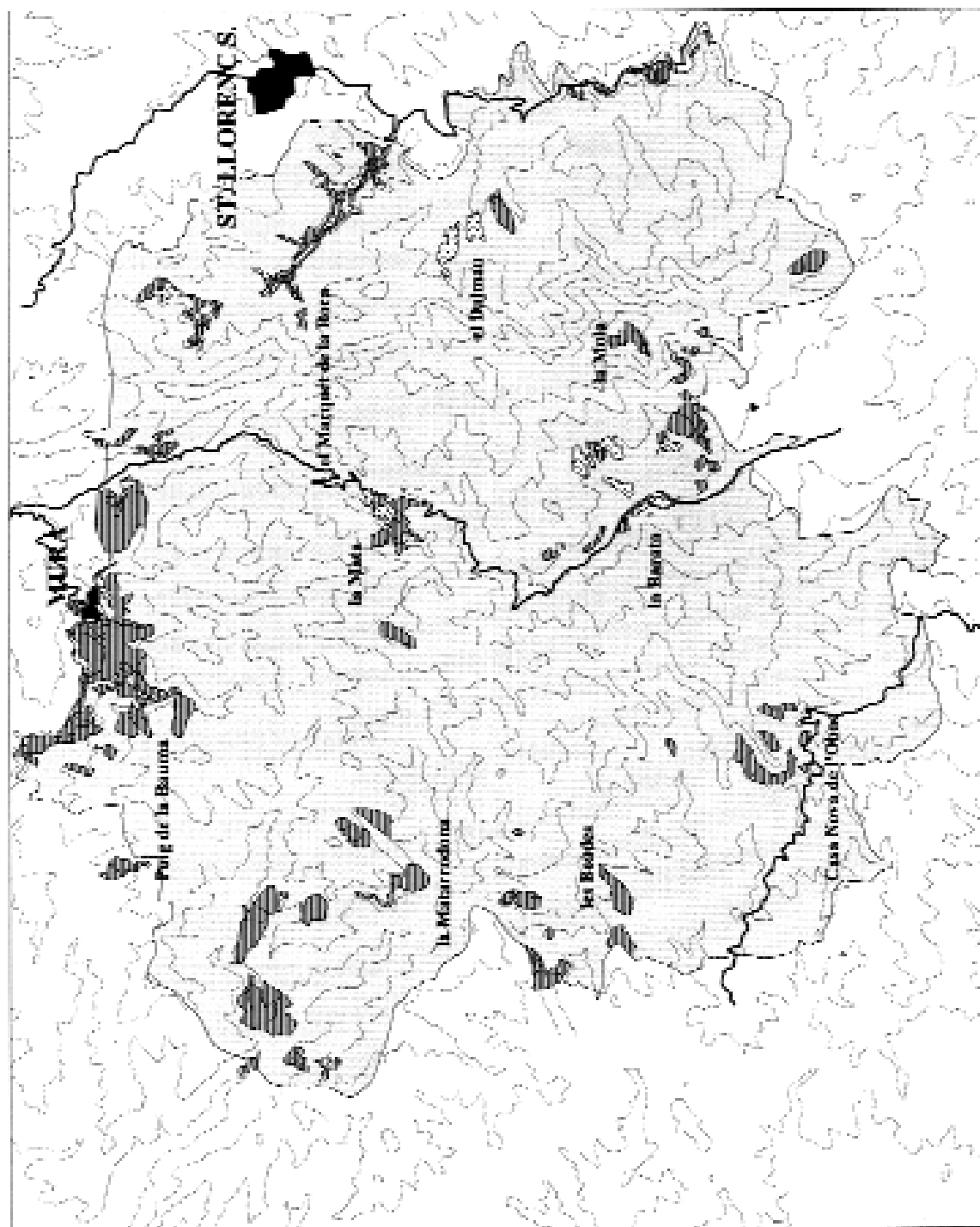
Font: Elaboració pròpia

Mapa 4. Situació el 1972 (= 117,95 ha).

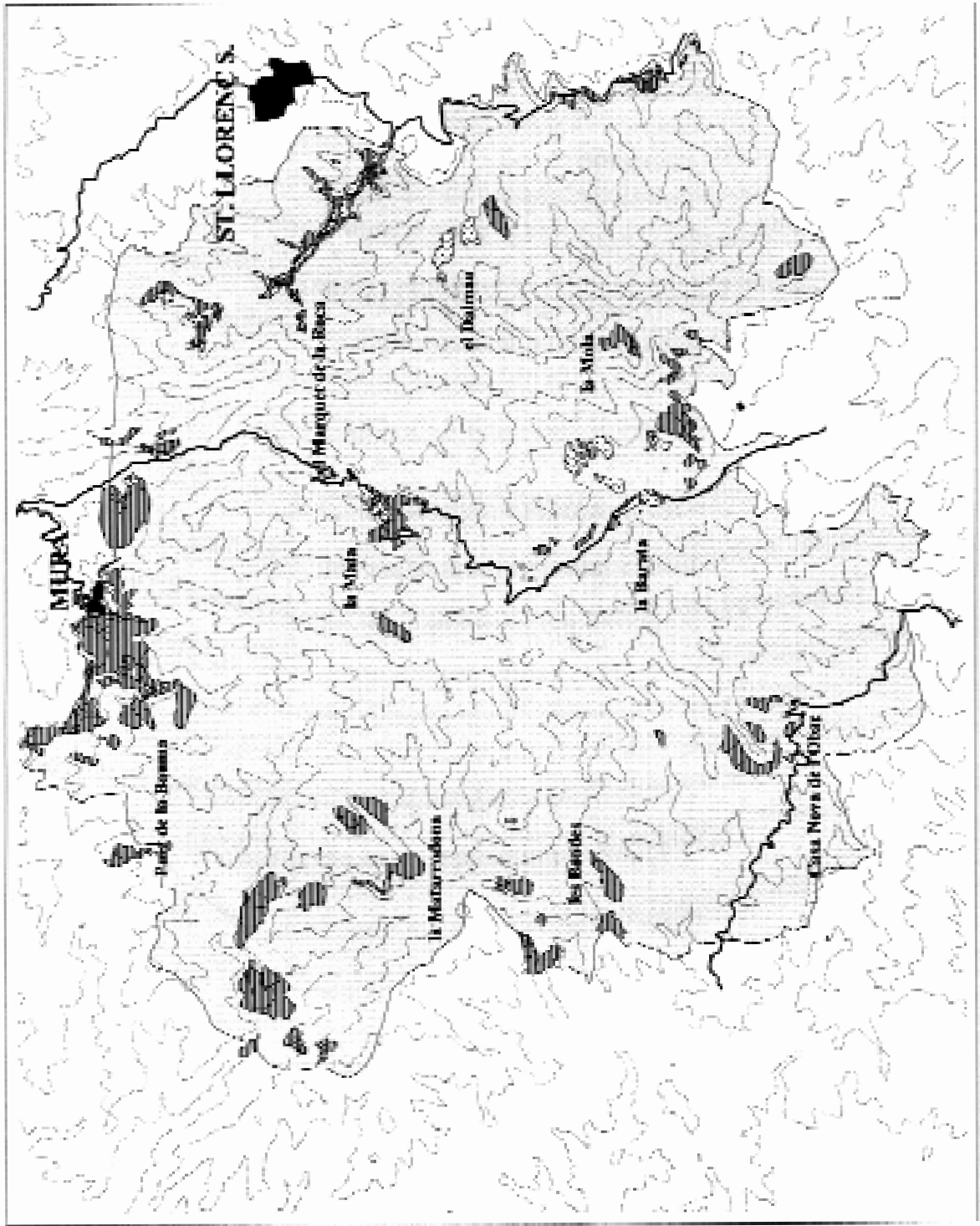
Font: Elaboració pròpia

Mapa 5. Situació el 1986 (= 104,16 ha).

Font: Elaboració pròpia

Mapa 6. Situació el 1994 (= 96,93 ha).

Font: Elaboració pròpia